

การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*

KNOWLEDGE APPLICATION OF LOCAL WISDOM IN COMMUNITY SELF- MANAGEMENT ACCORDING TO THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY

หทัยชนก คตะสมบุรณ์

Hathaichanok Khatasombun

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Nakhon Sawan Rajabhat University

E-mail: hataichanok.naok@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน 3) พัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน และสถานศึกษา พื้นที่บ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า 1) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเป็นแบบเรียบง่าย ในชุมชนมีความรักสามัคคีเสียสละซึ่งกันและกัน การจัดการตนเองของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนด้านเกษตรกรรม สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพ 2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน ชุมชนมีแผนยุทธศาสตร์และแผนงานมีระบบฐานข้อมูล มีวิธีคิดแบบองค์รวมในเชิงบูรณาการ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยการจัดการตนเองของชุมชน นำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา ทำให้เกิดความร่วมมือจากหลายฝ่าย 3) รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน นำองค์ความรู้ที่มีทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาจัดการตนเองเพื่อนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพัฒนาชุมชน ต่อยอดจากความรู้เดิม ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้

* Received April 13, 2022; Revised May 27, 2022; Accepted June 18, 2022

ประสบการณ์ให้กับชุมชน จัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบตัวบุคคลและเอกสาร แล้วนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนด้วยการอบรมแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้เกิดการไหลเวียนของความรู้ที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสำเร็จกับชุมชน

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้ความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การจัดการตนเอง, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the way of life and living of local wisdom in community self-management according to the Sufficiency Economy Philosophy 2) to study the knowledge of local wisdom in community self-management and 3) to develop the model of knowledge application of local wisdom in community self-management Qualitative research by in-depth interviews Choose a specific example The key informants were divided into 3 groups community leaders citizens and educational institutions in Ban Tha Hat, Thammamoon sub-district, Muang district, Chainat province. Data were analyzed by descriptive analysis. The results of this research revealed that 1) Way of life and local wisdom in community self-management and the living in the community were simple. In the community, there is love, unity and sacrifice for each other. Self-management of local wisdom in agricultural communities was self-reliant, stability and pride in their career. 2) Knowledge of local wisdom in community self-management the community has a strategic plan and work plan. There is a knowledge base system and a holistic way of thinking in terms of an integrated thinking system. Adopt the philosophy of sufficiency economy driven by community self-management bring knowledge from local wisdom to develop resulting in cooperation from many parties. and 3) The model of knowledge application of local wisdom in community self-management brought the knowledge both inside and outside the community to manage themselves in order to bring the local wisdom knowledge to develop the community that extending from previous knowledge to transfer knowledge and experience to the community and store knowledge in individual and document formats that brought the knowledge to the community through knowledge exchange training

which creates to flow of knowledge that will facilitate the success of the community.

Keywords: Knowledge application, Local wisdom, Self-management, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

มรดกทางปัญญาที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและถือเป็นแบบแผนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกนัยหนึ่งเรียกว่า มรดกทางปัญญาของบรรพชน (บุญทัน ดอกไธสง, 2558) โดยได้รับการถ่ายทอดและสั่งสมมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลผ่าน กระบวนการลองผิดลองถูกมานับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นองค์ความรู้และภูมิความรู้ที่เป็นนวัตกรรมสมัยใหม่และใช้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของชุมชน หรือใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน (สัญญา เคนาภูมิ, 2557) หรือใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากสถานการณ์ทางธรรมชาติ นอกจากนี้หากพิจารณาในมิติของการนำเอาองค์ความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้จะพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอื้อต่อการนำไปพัฒนาและต่อยอดให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมากมายทั้งการดำรงชีวิตประจำวันและการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาที่ใช้อยู่ร่วมกัน โดยทั่วไปภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกจัดแบ่งได้ หลายประเภท อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารการกิน ฯลฯ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่าง ล้วนเกิดมาจากการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง (สนธยา ชมพู, 2558)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือมนุษย์กับธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และพิธีกรรมต่าง ๆ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อวิถีชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้บนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคง อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่เหมาะสม ทรงคุณค่า และมีความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวย

ประโยชน์ในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคล ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการทำงานให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2561) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นเองจะต้องมีแนวคิดโดยเฉพาความเชื่อพื้นฐานในปรัชญาการพัฒนาชุมชนว่า มนุษย์มีความสามารถ แฝงอยู่ทั้งพลังความคิด ทักษะแรงงานที่มีความสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถทางคุณภาพและคุณธรรม การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้นชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคน และชุมชนว่าสามารถจัดการตนเองได้ ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง การจัดการทรัพยากรชุมชน ทุนชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงได้ทำลายฐานเหล่านี้ของชุมชนไปจนเกือบล่มสลาย อย่างไรก็ตามการจัดการชุมชนถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่น่าสนใจ เพราะเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนส่วนหนึ่งยังคงความเข้มแข็งอยู่ได้ และชุมชนอีกส่วนหนึ่งก็กำลังรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมา ด้วยวิธีการใหม่ที่ยังคงต้องรักษาฐานวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ เพื่อสร้างเป็นฐานทุนของชุมชนในการต่อสู้ยืนหยัดกับสภาวะการณ์ของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยม ที่ส่งผลให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเป็นฐานความรู้ในการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง (ศราวุธ คชพงศ์ และคณะ, 2563)

จากข้อมูลพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ประชากรภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย การปลูกสวนผลไม้ผสม และการปลูกผักปลอดสารพิษ ประชากรภายในหมู่บ้านประกอบอาชีพรับจ้างรองลงมาจากการทำเกษตร นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพค้าขาย และประมงเป็นหลักบางส่วน (เทศบาลตำบลธรรมามูล, 2564) ซึ่งจากการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในหมู่บ้าน โดยได้เน้นการดำเนินกิจกรรมในลักษณะผสมผสานทั้งการปลูกพืชปลอดสารพิษ การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การประมง การส่งเสริมอาชีพ และอื่น ๆ โดยใช้หลักการบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดกระบวนการความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นคุณภาพชีวิตสมบูรณ์ ชุมชนเข้มแข็ง ตลอดจนมีการจัดตั้งกลุ่มทุนของตนเอง ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษา การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะเป็นมีส่วนช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในด้านภูมิ

ปัญหาท้องถิ่น ควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดคุณค่าได้รับการพัฒนาไม่สูญหาย และสามารถนำไปใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย การพัฒนาระบบการเรียนรู้ วิถีชุมชนและการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อไม่ให้สูญหายเป็นองค์ความรู้ที่ควรมีการจัดการอย่างเป็นระบบและได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่ควรมีการจัดการอย่างเป็นระบบและได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพของชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงองค์ความรู้และความต้องการของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยอยู่บนพื้นฐานของการผสมผสานร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key- Information) ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 10 คน ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 4 คน ผู้นำทางศาสนาในชุมชน 1 คน ประชาชนในชุมชน 5 คน คณะครูและนักเรียนในพื้นที่ 5 คน ในพื้นที่บ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท โดยแต่ละกลุ่มจะคัดเลือกตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเลือกจำเพาะเจาะจงผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความเข้าใจ ที่สามารถเป็นตัวแทนหรือตอบคำถามให้ข้อมูลในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน ในฐานะตัวแทนของคนในชุมชนได้ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนรวมทั้งสิ้น 30 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ ที่มีคำถามกำหนดไว้แน่นอน การนำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไปใช้ในการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในพื้นที่วิจัย โดยสัมภาษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จำนวน 1 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item Objective Congruence, IOC) ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00

3.2 แบบสังเกต (Observation) เป็นการรวบรวมข้อมูล ศึกษาเหตุการณ์ โดยใช้การสังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชน ความเป็นอยู่ และการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของคนในชุมชน การประชุมต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้มีการบันทึกสิ่งที่พบเห็นไปพร้อม ๆ กัน โดยที่ไม่ได้มุ่งร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กับคนในชุมชน เพียงแต่สังเกตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นเท่านั้น การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสังเกต โดยนำแบบสังเกตที่ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จำนวน 1 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item Objective Congruence, IOC) ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00

3.3 แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ช่วยเหลือข้อคิด ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไข จนรูปแบบนั้นสมบูรณ์การจัดทำวาระการประชุมที่ครอบคลุมความมุ่งหมายของการวิจัย ประเด็นคำถามการวิจัยที่ยังไม่ชัดเจน เพื่อค้นหาคำตอบให้ตรงประเด็น และเครื่องมือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ สมุดการจดบันทึกการประชุมอันเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรม และการบันทึกภาพ เสียง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ

4. เก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การสัมภาษณ์รายบุคคล โดยการเข้าไปพักอาศัยในชุมชน ใช้เวลาสัมภาษณ์ช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำงานประจำ สัมภาษณ์ช่วงเวลาพักกลางวันเป็นรายบุคคล สัมภาษณ์ตอนเย็น หลังจากเสร็จภารกิจครอบครัว การสัมภาษณ์แบบที่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมาย และการสัมภาษณ์แบบที่ไม่มีโครงสร้าง โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้รู้ โดยประเด็นการสัมภาษณ์ ได้แก่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 การสังเกต (Observation) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกต 2 รูปแบบ ดังนี้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านโดยร่วมทำกิจกรรมสังเกตซักถามข้อมูลวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดบันทึกพร้อมทั้งเปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัยและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะทำการสังเกตกิจกรรมในหมู่บ้านอยู่ข้าง นอกไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน

4.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ถูกต้อง และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจาก เอกสารและข้อมูลในภาคสนาม แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลจนสามารถสรุปเป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของตนเอง จากนั้นจึงนำเข้าสู่ที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ช่วยเหลือข้อคิด ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไข จนรูปแบบนั้นสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการตรวจสอบและจัดกระทำข้อมูลก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์โดยการตรวจสอบข้อมูลวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2565) โดยตรวจสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นถูกต้องหรือไม่ คือ การตรวจสอบ

แหล่งข้อมูลในเรื่อง แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล กรณีข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความขัดแย้งไม่ตรงกันกับข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์คนใดคนหนึ่ง ผู้วิจัยนำคำถามเดิมสอบถามผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งโดย เปลี่ยนเวลา สถานที่ที่ต่างกัน เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามอีกครั้ง เป็นการยืนยันและหาข้อสรุปของข้อมูลนั้นให้เกิดความชัดเจน ส่วนข้อมูลที่เป็นที่สงสัยและไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ หรือขาดความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลนั้นมาใช้ และถ้าได้ข้อมูลไม่เพียงพอที่จะศึกษาก็จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1) ด้านเกษตรกรรม คนในชุมชนมีการปลูกผักไว้รับประทานเองและมีความมั่นคงภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมรวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบธุรกิจเกษตร บนพื้นฐานเกษตรกรรมภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ด้านหัตถกรรม มีการทำหัตถกรรม ผลงานเชิงประจักษ์ คือการทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ และการจักสานจากเถาวัลย์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการจัดทะเบียนสินค้าโอท็อป (OTOP) มีประสบการณ์มานานถึง 40 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น 3) ด้านกองทุนธุรกิจชุมชน มีกระบวนการจัดการตนเองกองทุนธุรกิจชุมชน โดยจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานในระดับหมู่บ้านและตำบล พร้อมทั้งมอบหมายหน้าที่ให้แต่ละคนรับผิดชอบ การจัดทำแผนชุมชน จัดตั้งกองทุนและธุรกิจชุมชน เพื่อดำเนินธุรกรรมการเงินหรือธุรกิจอื่น ๆ เพื่อเพิ่มผลประโยชน์ ให้เกิดแก่สมาชิกในรูปของตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน 4) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรากฏเห็นเด่นชัด โดยชุมชนในพื้นที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นคนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ผ่านกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา 5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัดการใช้สารอินทรีย์ชีวภาพในการทำเกษตร ปลูกสวนผลไม้ผสม ปลูกผักปลอดสารพิษ รวมถึงการทำสวนแบบผสมผสาน การบริโภคสินค้าที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้านก็จะเป็นโครงการทำนุบำรุง ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ โดยเน้นงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม “ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ทางการทำเกษตร จะส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเรื่องราว ให้กับสินค้าเกษตรและชุมชน เพื่อเป็นจุดขายสร้างความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของสินค้าเกษตร” (วิเชียร บัวแก้ว, 2565)

ภาพที่ 1 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน

2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1) ด้านความพอประมาณ มีวิถีชีวิตที่ยึดความพอเพียงนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยทำการเกษตรอินทรีย์ และทำการเกษตรผสมผสาน ใช้ชีวิตอย่างไม่ฟุ้งเฟ้อไม่ฟุ่มเฟือยไม่เป็นหนี้สิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะการเงินและรายได้ มีการผลิตและการบริโภคอยู่ในระดับพอประมาณ ไม่มากจนเกินไปและ ไม่น้อยจนเกินไป มีกระบวนการเรียนรู้ โดยเป็นลักษณะของการเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ในศักยภาพของตนเอง ตระหนักถึงพลังของการรวมกลุ่ม กิจกรรมภายในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 2) ด้านความมีเหตุผล ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผลดำเนินชีวิตที่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาทมีสติสัมปชัญญะ รู้จักกาลเทศะและวางแผนดำเนินชีวิตอย่างรอบคอบด้วยข้อมูลที่เพียงพอ ใช้จ่ายเงินทองอย่างเหมาะสมให้คุ้มค่าตามความจำเป็นไม่หลงยึดติดกระแสมากเกินไป และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด คิดและตัดสินใจทำอะไรจะต้องมีเหตุผล การพิจารณาที่จะดำเนินงานใด ๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุผลและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความสุข 3) ด้านการมีภูมิคุ้มกัน ชุมชนนำความรู้ในการจัดการตนเองมาบูรณาการกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน ได้ข้อสรุปและนำข้อสรุปมากำหนดเป็น

แผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนท่าหาดสามารถพึ่งพาตนเอง รวมกลุ่มอย่างมีพลัง ใช้ชีวิตพออยู่ พอกิน พอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม โดยชุมชนสามารถพึ่งตนเอง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เกิดการตระหนักและเรียนรู้ร่วมกันทำให้ชุมชน มีความสุขตามอัตภาพ 4) ด้านเงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง การจัดการตนเองของชุมชนโดยจัดองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด การจัดเก็บ การพัฒนา ประยุกต์ใช้ ซึ่งเกิดจากความคิด ประสบการณ์ ความเชื่อ ที่เชื่อมโยงกับ วัฒนธรรมในการดำรงชีพ มีการถ่ายโอนความรู้กันและกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน 5) ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้กระทำตนให้เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตยึดมั่นอยู่ในหลักคุณธรรม จริยธรรม ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์ สุจริต ไม่แสวงหาประโยชน์ในตำแหน่งหน้าที่ มีความพอใจ และภูมิใจในสถานภาพ และการดำรงชีวิตของตน “ชุมชนท่าหาดมีความรักความสามัคคีกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันร่วมกันคิด วิเคราะห์ถึงความถูกต้องของภารกิจงานชุมชน ขอร่วมประชุมกิจกรรมของชุมชนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานของชุมชน อีกทั้ง ชาวบ้านมีความยินดีที่จะให้ผู้เข้ามาจากบุคคลภายนอกชุมชน เพราะเห็นว่าผู้นำที่มาจากภายนอกชุมชนนั้นจะมีแนวคิดที่แตกต่างในเรื่องของการพัฒนาที่สามารถต่อยอดให้ชุมชนประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี” (อำนาจ นกครุฑ, 2565)

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน

3. การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1) ด้านการบริหารนโยบายชุมชน มีการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น เพื่อกำหนดทิศทาง แนวทาง แผนงาน โครงการและกิจกรรมที่ชุมชนทำหัดร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเลือกที่จะทำเพื่อพัฒนาท้องถิ่นหรือตอบสนองต่อปัญหาของท้องถิ่น โดยหน่วยภาครัฐต่างมีหน้าที่เป็นหน่วยงานประสานงานเพื่อเป็นการขับเคลื่อนนโยบายร่วมกับชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน 2) ด้านการวางแผนชุมชน โดยที่มีการร่วมประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยใช้ศูนย์เรียนรู้รวมถึงจะมีการแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานต่าง ๆ นำผลการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ ในแต่ละเดือนมาวิเคราะห์และวางแผนร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน วัด และโรงเรียน รวมถึงสมาชิกภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เน้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา วางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของของคนในชุมชน 3) ด้านการจัดการความรู้ในชุมชน นำองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนซึ่งทางภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความรู้แล้วนำมาจัดการตนเองเพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาชุมชน นำความรู้ที่มีอยู่ต่อยอดจากความรู้เดิม ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ให้กับชุมชน ถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากอีกกระบวนการหนึ่งสำหรับการจัดการความรู้ เพื่อให้ชุมชนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างถูกต้อง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตรงกับความต้องการ และความสามารถที่มีถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน 4) ด้านการสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รัก สามัคคี สร้างเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงกันภายในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ที่ผลักดันให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนอื่น ๆ หรือเข้าร่วม เป็นเครือข่ายกับสังคมภายนอกได้เป็นอย่างดี “การประยุกต์ใช้ความรู้ปราชญ์ชุมชนในการจัดการตนเองของชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา วางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของของคนในชุมชนการส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจและการลงมือทำของคนในชุมชน มีการวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน” (กาญจนา เบ็ญจะวะชิริ, 2565)

ภาพที่ 3 รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน

อภิปรายผล

1. วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเป็นแบบเรียบง่าย ผู้คนในชุมชนต่างมีความรัก ความปรองดอง สามัคคีเสียสละซึ่งกันและกัน การจัดการตนเองของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีความมั่นคงภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพ ชุมชนมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หัตถกรรม โดยเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชนที่มีประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาเข้ามาต่อยอด และรักษาความรู้ของภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน มีกระบวนการการจัดการตนเองกองทุนธุรกิจชุมชน โดยดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมตามนโยบายรัฐบาลในการส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน มีการดำเนินงานทางด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนที่โดดเด่น โดยชุมชนในพื้นที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นคนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ผ่านกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ อีกทั้งยังมีการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี เชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัด การทำการทำสวนแบบผสมผสาน รักษาสภาพแวดล้อมที่สมดุลใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ มีเหตุผลรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากร ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันของสิ่งแวดล้อม ทำให้มีทรัพยากรใช้ต่อไปในระยะยาว ที่เป็นเช่นนี้เพราะ สังคมไทยในอดีตมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่แวดล้อมอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นตัวกำหนดรากฐานทางภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมา แม้ว่าจะกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงจะเป็นตัวแปรที่ทำให้สูญหายไปบ้างตามกาลเวลา แต่ก็ยังคงเหลือร่องรอยอยู่บ้างโดยเฉพาะภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นและเทคโนโลยีท้องถิ่นที่แสดงถึงประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยใช้ศักยภาพของตนเองรังสรรค์และถ่ายทอดคุณค่าแห่งภูมิปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกให้ได้ทราบว่าในบรรพกาล บรรพบุรุษของเราได้สั่งสมวิวัฒนาการความเจริญก้าวหน้าทางอารยธรรม วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความเป็นเอกลักษณ์มรดกทางภูมิปัญญา สอดคล้องกับ วงศ์ธีรา สุวรรณิน และสุรเชษฐ์ โชวเกียรติรุ่ง ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบบนฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย พบว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านมีการทำเกษตร แบบไร่นาสวนผสมมากขึ้น และยังยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีของ หมู่บ้านอย่างเคร่งครัด เพราะมีผู้นำ ที่เข้มแข็งนำ ชาวบ้านปฏิบัติตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแบบเชิงการพัฒนา มีจุดเน้นที่การกระตุ้นให้คนรุ่นหลังตระหนักเห็นความสำคัญในเศรษฐกิจ พอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น (วงศ์ธีรา สุวรรณิน และสุรเชษฐ์ โชวเกียรติรุ่ง, 2562)

2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนท่าหาด พบว่า ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ยึดความพอเพียงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยทำการเกษตรอินทรีย์ และทำการเกษตรผสมผสาน ใช้ชีวิตอย่างไม่ฟุ้งเฟ้อไม่ฟุ้งเฟ้อไม่เป็นหนี้สิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะการเงินและรายได้ มีการผลิตและการบริโภคอยู่ในระดับพอประมาณ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาตนเองและชุมชน และเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดผู้นำชุมชนคนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมทำงาน ร่วมแก้ไขปัญหา เกิดความคิดริเริ่มพัฒนาตนเองเป็นปัญญาชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชน ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล มีเป้าหมาย มีแผน ยุทธศาสตร์และแผนงานที่มีฐานข้อมูล ความรู้ และหลักคิดที่ดี รับฟังและเคารพในความคิดเห็น มีวิถีคิดแบบองค์รวมในเชิงระบบคิดแบบบูรณาการ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยการจัดการตนเองของชุมชน นำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุมชนบ้านท่าหาดถือว่าเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเสียสละ มีความตั้งใจจริงที่จะพัฒนาทำให้เกิดความร่วมมือจากหลายฝ่าย นำความรู้ในการจัดการตนเองมาบูรณาการกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพลังที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างชุมชนคุณธรรมอย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทำหน้าที่ร่วมพัฒนา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ใช้ชีวิตพออยู่ พอกิน พอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ทำให้ชุมชนมีความสุขตามอัตภาพ การจัดการตนเองของชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จัดเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด การจัดเก็บ การพัฒนา ที่เกิดจากความคิด ประสบการณ์ ความเชื่อ ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในการ

ดำรงชีพ มีการถ่ายทอดความรู้กันและกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ชุมชนท่าหาด นำองค์ความรู้มาจัดการตนเองของชุมชนอันเป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการความรู้เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคม เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจนำไปสู่ทักษะอาชีพการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนไม่เพียงเป็นผู้ให้ความรู้เท่านั้น แต่เป็นผู้กระทำตนให้เป็นแบบอย่างดำเนินชีวิตยึดมั่นอยู่ในหลักคุณธรรมจริยธรรม ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นนักคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ และมีเหตุผลมากขึ้น มีความขยันหมั่นเพียร มุ่งมั่น ในการทำงานและเสียสละ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นเช่นนี้เพราะ การดำรงอยู่ของชุมชน เป็นแนวทางที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในระยะยาว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีการผลิตและการบริโภคที่พอดี การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมในชุมชน เป็นไปอย่างมีเหตุผล รอบคอบ โดยการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน พัฒนาศักยภาพสมาชิกในชุมชนให้มีความพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยใช้ความรู้ข้อมูลข่าวสารและแนวคิดเชิงเหตุผลในการพัฒนาชุมชน โดยผสมผสานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมตามสภาพการณ์ของชุมชน และส่งเสริมสมาชิกในชุมชนให้มีความซื่อสัตย์ มีความเพียรพยายาม ประยุกต์ใช้หลักศาสนา และส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ใช้ประโยชน์จาก วัฒนธรรมที่งดงาม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ จันตима จันทรเอยด ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรม เครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสงขลา การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม และความรู้ใหม่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ กระบวนการจัดการความรู้ เริ่มตั้งแต่การกำหนดความรู้จากบรรพบุรุษ มากำหนดผลิตภัณฑ์ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม การแสวงหาและยึดกุมความรู้ เป็นความรู้ได้มาจากทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้น การแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีทักษะการผลิตมากขึ้น การจัดเก็บความรู้เป็นการจดจำด้วยการฝึกปฏิบัติและ การถ่ายทอดความรู้จากบุคคลสู่บุคคลโดยการสาธิต (จันตима จันทรเอยด, 2564) และสอดคล้องกับ เพ็ญพร ชำนาญพันธ์ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนโดยหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวนา กรณีศึกษาบ้านโนนแดง ตำบลบึงคล้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ชาวนาได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นฐานคิด และจัดการกับเศรษฐกิจครัวเรือน โดยจัดการกิจกรรมการผลิต บนหลักคิด ความพอประมาณและพึ่งพา

ตนเอง จึงทำให้ชาวนาพยายามนำทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น มาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ (เพ็ญพร ชำนาญพันธ์, 2555)

3. รูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายชุมชนถือเป็นนโยบายในระดับท้องถิ่น เป็นการกำหนดทิศทาง แนวทาง แผนงาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายชุมชน ด้วยการทำประชาคมร่วมกับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐก็จะเข้ามาสนับสนุน ขับเคลื่อนให้เกิดพลังในชุมชนและให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจและการลงมือ ทำของคนในชุมชน มีการวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนชุมชนจำนวนมากทำให้การเสนอสภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางแก้ไขปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาชุมชนอยู่ครอบคลุม สามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างครอบคลุมทั่วถึงการวางแผนอย่างมีหลักเกณฑ์เป็นระบบช่วยป้องกันการสูญเสียโอกาสและลดความเสี่ยงในการวางแผน การดำเนินงานเป็นขั้นตอนตามที่ได้กำหนดไว้ก่อน รวมถึงวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรค เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข และลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน เป็นการนำองค์ความรู้ที่ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนนำมาจัดการตนเองเพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาชุมชน นำความรู้ที่มีอยู่ต่อยอดจากความรู้เดิม ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ให้กับชุมชน นำมาจัดเก็บองค์ความรู้ทั้งในรูปแบบของตัวบุคคล ในรูปแบบของเอกสาร หรือในรูปแบบจัดทำคู่มือเพื่อเป็นการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ แล้วนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนด้วยการการอบรม และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งทำให้เกิดการไหลเวียนของความรู้ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดความสำเร็จกับชุมชน การใช้งานองค์ความรู้ ผ่านการประยุกต์องค์ความรู้ต่าง ๆ การใช้งานองค์ความรู้ถือเป็นหัวใจหรือเป้าประสงค์หลักในการจัดการความรู้ สามารถประยุกต์องค์ความรู้เข้าไปใช้ในการกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนจนประสบความสำเร็จและส่งผลให้ชุมชนท่าหาดเป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวมช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง สร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่าง ชุมชน สังคม เพื่อให้มีการพัฒนาต่อยอดของความรู้ในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้นำชุมชนทุกคน มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางและนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ด้วยการส่งเสริมให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนมีการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการสร้างเครือข่ายกับภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมกันพัฒนาชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ชุมชนบ้านท่าหาด มีส่วนร่วมในการพัฒนา

ชุมชน โดยการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจัง ในกระบวนการพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบ ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง จนตระหนักและเข้าใจในศักยภาพของทุนชุมชน มีการประเมิน การใช้ประโยชน์เพื่อกำหนดเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการปัญหาของคนในชุมชน ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) และชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และน้อมนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญไปปฏิบัติให้เห็นผลเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการ ทดลองทำ ไร่นาสวนผสม การปลูกผักสวนครัวอุปโภคในครัวเรือน การบริหารงานกลุ่มโดยยึดหลักแห่งคุณธรรม และการรู้จักประมาณตน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ ดีขึ้น คือ การลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนั้น พลังชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของตน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับ สุชีรา ธนาวุฒิ และคณะได้ศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติจริงในการพัฒนาธุรกิจ พบว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งแสดงวิถีชีวิตของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม (สุชีรา ธนาวุฒิ และคณะ, 2560) ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสิน เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ชุมชนมีการใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความรู้ทันว่าการเป็นทาสวัตถุนิยม นำมาซึ่งการเป็นหนี้สิน ส่วนการเรียนรู้เป็นมิติที่แฝงอยู่ เน้นความเป็นจริงในอาชีพ มีองค์ความรู้หลากหลาย มีการวางแผนการผลิตเป็นขั้นเป็นตอนสร้างสมดุลของการดำรงชีพกับอาชีพที่ทำ ชุมชนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผนวกกับทฤษฎีทางด้านการบริหารมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจควบคู่ไปกับการศึกษาจนกระทั่งประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับ พระใบฎีกา

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเป็นแบบเรียบง่าย ในชุมชนมีความรักสามัคคีเสียสละซึ่งกันและกัน การจัดการตนเองของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนด้านเกษตรกรรม สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน ชุมชนมีแผนยุทธศาสตร์และแผนงาน มีระบบฐานข้อมูล มีวิธีคิดแบบองค์รวมในเชิงบูรณาการ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยการจัดการตนเองของชุมชน นำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา ทำให้เกิดความร่วมมือจากหลายฝ่ายรูปแบบการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน นำองค์ความรู้ที่มีทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาจัดการตนเองเพื่อนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพัฒนาชุมชนต่อยอดจากความรู้เดิม ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ให้กับชุมชน จัดเก็บองค์

ความรู้ในรูปแบบตัวบุคคลและเอกสาร แล้วนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนด้วยการอบรมแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งทำให้เกิดการไหลเวียนของความรู้ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดความสำเร็จกับชุมชน ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ในการสืบทอดประเพณีใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สิ่งสำคัญ คือ ทายาทของผู้สืบทอด หากไม่มีทายาทในการสืบทอดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้าน ๆ ของชุมชนและให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชนได้เรียนรู้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยการนำปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน ได้บอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้กับคนรุ่นหลัง รวมถึงจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสืบสานและฟื้นฟูให้ภูมิปัญญายังคงอยู่ในชุมชน ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่บ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท เท่านั้น แต่ในข้อเท็จจริงยังมีหมู่บ้านอีกหลายแห่งในจังหวัดใกล้เคียง ที่มีบริบทในเชิงพื้นที่ ใกล้เคียงกับบ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ประเด็นสำคัญในเรื่องข้อจำกัดของงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ข้อมูลที่ได้สะท้อนให้เห็นแต่เพียงชุมชนเพียงชุมชนแห่งเดียวในจังหวัดชัยนาทเท่านั้น จึงไม่สามารถสรุปเป็นข้อมูลโดยภาพรวมทั้งหมดของชุมชนในภาคกลางทั้งหมด ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไป จึงควรทำวิจัยในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ได้จากบริบทพื้นที่ของหมู่บ้าน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2561). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กาญจนา เบ็ญจะวะชिर. (1 สิงหาคม 2565). รูปแบบประเพณีใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชน. (หทัยชนก คะตะสมบุรณ์, ผู้สัมภาษณ์)
- จันติมา จันท์เอียด. (2564). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม เครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสงขลา. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 38(2), 139-167.
- เทศบาลตำบลธรรมามูล. (2564). สภาพทั่วไป บ้านท่าหาด ตำบลธรรมามูล อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท. เรียกใช้เมื่อ 13 กันยายน 2564 จาก <https://www.thanmamoon.go.th/condition.php>
- บุญทัน ดอกไธสง. (2558). นโยบายสาธารณะศาสตร์. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- เพ็ญพร ชำนาญพันธ์. (2555). การจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนโดยหลักเศรษฐกิจพอเพียงของ
ชาวนากรณีศึกษาบ้านโนนแดง ตำบลบึงคล้า อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. ใน
วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.
มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วงศ์ธิดา สุวรรณิน และสุรเชษฐ์ โชวเกียรติรุ่ง. (2562). การพัฒนาชุมชนต้นแบบบนฐานคติวิถี
ชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย. BU ACADEMIC REVIEW, 18(1), 34-49.
- วิเชียร บัวแก้ว. (1 สิงหาคม 2565). วิถีชีวิตชุมชนท่าหาด. (หทัยชนก คะตะสมบุญ, ผู้
สัมภาษณ์)
- ศรายุทธ คชพงศ์ และคณะ. (2563). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการณ์
เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 5(3), 191-202.
- สนธยา ชมพู. (2558). นโยบายสาธารณะและการวางแผนกับการจัดการวิสาหกิจชุมชน.
เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2557). วิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย
ราชภัฏมหาสารคาม.
- สุชีรา ธนาวุฒิ และคณะ. (2560). การสังเคราะห์องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ
จริงในการพัฒนาธุรกิจ. วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์, 12(1), 46-57.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2565). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำนาจ นกครุฑ. (4 สิงหาคม 2565). การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
ตนเองของชุมชน. (หทัยชนก คะตะสมบุญ, ผู้สัมภาษณ์)